

Անշուշտ Մեխլուի արիւնաբութեան մասին պատմածների մէջ չափազանցութիւններ կան: Սակայն մի բան անկասկած է: Յանձին Մեխլուի հայ աղանդաւորական շարժումը հանդէս էր բերում մի պարագլուխ, որ չէր դաւանում “մի հակառակ կալ չարին”, կրաւորական սկզբունքն, այլ կռուի տեխնով համակուած՝ պատրաստ էր մաքառելու հատու միջոցներով, քննադատելու նաեւ հրով ու սրով:

Երևան: ԹԱԴԱՌՈՒԱԿԱՆԱՆ
(Տարուակելի):

ՊԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՔ ՑԻՄ

ՔՆՆԱՌԱՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԱՌ ԱՍՏՈՒԲԾԱՊԱՏԻ ՏԷՐ

Հ. ԵՐԱԿԻՆ ՎԱՐԴԱՎԵՏ ԸՑՑԼՆԵՑՆ

ԱՐՔԵԳԻ ՍԿՈՊՈՍ ՍԱՂԱՄԻՆՑ

ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՑ ՄԽԱԹԱՐԵԱՆՑ ՎԻԵՆԱՆՑ

Հ. ՊԵՏՈՒԴ Ա. ԱԼԺԱՆԻ ՀԱՅԲՈՒԱՄԻ յայն գրուածոց կարգեն է՝ որ շատ պւելի դիւրութեամբ եւ համարձակութեամբ կը յօրինուին եւ ի հրապարակ կը հանուին քան թէ կը քննադատուին, ստելով զբան գաղղիացի թատրերգակին՝ որ կ'ըսէ, թէ Անաշխատ է խօծքիծ, եւ դրժուարին է արուեստ:

Մեթոդ եւ կարգաբանութիւն՝ ոչ ինչ. Հըմառութիւն՝ ոչ ինչ. սրամութիւն եւ քննադատական ոդի՝ ոչ ինչ. փյոթ եւ ինամ ստուգագրութեան եւ ուսումնական ճշդութեան՝ ոչ ինչ. այլ անբաւ խառնակութիւն հայ, յոյն, լատին, գաղղիերէն, արաբիկ, պարսիկ եւ թուրք բառերու, որ ընդ միեւանս կը կռուին, — վկայութիւնը ի տպագրեալ մատենից՝ լի անհաւատարմութեամբք եւ անձգութեամբք, իսկ ի Զեռագրաց՝ թերատ եւ կը ճատ, եւ այն՝ յետին խանութեամբ եւ անհոգու-

թեամբ, — ծանրատաղտուկ կրկնութիւնք մի եւ նոյն հայերէն կամ օտարալեզու բուայ անուան, որ եւ յաճախ խեղաթիւրեալ ձեւերով կը յեղալեղուին իբր զանազան բոյաք, — տղայական ստուգաբանութիւնը, — ցուրտ եւ անհամ բանաստեղութիւն, — ցրտագոյն եւ անհամագոյն հսգեւորութիւն: Աւասիկ Հայուհուն Բառաբառութիւնն, զոր լաւ եւս էր կօչել Հայուհուն խառնաբնորութիւնն, ուր անդամագիտութեան, բժշկութեան, դեղագործութեան, կենդանաբանութեան, հանաբանութեան եւ խօհակերութեան բառեր՝ որպէս բուաց անուանք կը ներկայացնուին եւ կը նկարագրուին՝ հանդերձ իւրեանց կարծեցնեալ հոմանիշներով յայլեւայլ բարբառու, թող զայնպիսին որ հայ լեզուի մէջ անէ անգոյ են ամենեւին: Ի հաստատութենէ Միիթարեան Տպարանին՝ Միիթարեանի անուամբ այսպիսի տխմարական եւ տղիտական դիրք գեռ եւս հրատարակեալ չէր: Խիստ է բաածս, գիտեմ, բայց ոչ անիրաւ, ինչպէս ամենայն ճշմարտասէր մարդ կարող է ինքնին վկայել՝ եթէ իբրեւ զիս աշխատութիւն յանձն առնու մանր քննելոյ զհայշուասին:

Երբ յամին 1895 հազիւ երեքամսեայ ժամանակի մէջ (27 Մայիս—16 Աւգոստոս) գրեցի զիմ Քննադատութիւնն եւ յղեցի նոյն տարւոյ Սեպտեմբերի առաջին օրը առ մեծարգոյ ստացողն՝ Տ. Գուիտոն Լուսինեան. համոզում այն չէր որ դրուր վելպակս եւ այլանդակութիւնս Հայբուասիկ հաւաքած եւ յանդիմանած էի. Հարիւրաւոր գննելիք է ու առողջելիք՝ արտաքոյ մնացին իմ Քննադատութիւնն: Թէպէտ եւ ներքին ձայն մի կ'աղդէր ինձ թէ ամենայն հաւանականութեամբ սխալած էր եւ յայնոսիկ “բազմահուատա” հեղինակն “հմտալից եւ ճոխ պարունակութեամբ ընտիր երկուիւ, սակայն ես սովորեալ գորով հռչակել իբր ճշմարտ զայն միայն յոր վատահ եմ կամ գրեթէ վատահ, թողի ի միակողմն զհարիւրաւոր երկբայականան, եւ շատացայ ինչ ինչ Յաւելիս հաղորդելով առ ազնուական ստացողն ի 14 Մարտի 1896. յուսալից էի որ Հ. Ալիշանի գլխաւոր առաջնորդն — Լեկէրի գաղղիսական թարգմանութիւնն իպն էլ-Պէյթարայ — վաղ կամ անագան պիտի լուծէր զիմ տարակուանաց մեծարգոյն մասնն (թէթ արաբականին նկատմամբ):

Յետ երկար ժղթագնացութեան եւ խուզարկութեան, — զի սպառեալ կ'ըսուեր մատեանն,

1 Զակերտներով նշանակեալ բառերն են յայնմ ծառոցմանէ Հայբուասի զոր գրած է Ալենեկոյ Միիթարեան ոմն եւ Ալենեկոյ Մանուս ալ հրատարակած իւր 1895 տարւոյ ութ ամսաթիրթերու ծածկութիւն վերաց: Ապրիլ 1 եւ 15, Մայիս 1 եւ 15, Յունիս 1 եւ 15, Յուլիս 1 եւ 15: Զեմ զարմանար որ հմտալից եւ ճոխ պարունակութեամբ ընտիր երկու ստաջնակարգ թիկունք եղած ըլլայ Հ. Ակման երեմեանի, ինչպէս կ'ըսէ նա ի ծանու ցման իւր երկասիրութեանն բառագիրք Գալլ. եւ Հայ գործնական գիրութեանց. “Գիտական բառերու մասին առաջնակարգ թիկունք եղած է այս գործիս Ա. Հ. Քաջանի Հայբուասին: Խոկ ըլլաց մասին Ա. Հ. Ալմանի Հայբուասին: Ծանուցու մաս եհաս առ իս Ա. Հ. Քաջանը վանաց ի Մարտ ամսեան տարւոյս (1898):

1 “La critique est aisée, et l'art est difficile,” Destouches.

— վերջապէս ընկալայ ի *Լայպցիդէ 1896 տարւոյ Յունիսի ամսագլխին զպատուականն ի պատուականաց Traité des Simples par Ibn el-Beithar, քառածալ եռահատոր, զոր թարգմանած է L. Leclerc եւ Հրատարակած ի Պարիս, Imprimerie Nationale. զԱ. Հատորն յամին 1877, երեսը I—XVI+1—476, համարը 1—732. զԲ. Հատորն, 1881, երեսը I—II+1—489, համարը 733—1617. զԳ. Հատորն, 1883, երեսը 1—483, համարը 1618—2324¹. Ազգութեամբ լցոյ թէ այսպիսի տեղեակ եւ հմօւտ առաջնորդ ունելով ի ձեռին՝ ինչպէս կարայած է Հ. Ալիշան ստէպ ստէպ խորխորատէ ի խորխորատ կործանիլ: Միանդամայն ուրախացայ ոչ սակաւ՝ որ Լըկէր կը հաստատէ զիմ գրածներն (բաց յերից տեղեաց), կը լրացնէ զիմ զիսողութիւնս, եւ զայն բազում ատրակուսանսի մասին արաբականին զարոց խղճած էի գրել՝ կը փարատէ յիմ օգուտ, եւ ոչ Հ. Ալիշանի: Այժմ նիւթ ունիմ “չորեքպատիկ ընդարձակելոյ դքնարդութիւնն ոգուութեամբ Լըկէրի եւ իմ սեպհական նորանոր դիսողութեամբը եւ յաւելուածովք: Բայց թող մնայ այս այլում ժամանակի, եւ ես դառնամ յիմ քննադարներուն առ ի ճշգել, լրացնել եւ հաստատել:*

Ա. Լըկէր կուողէ գերիս տեղիս իմ Քննադարներան:

ՓՊ. Գրած եմ “Զինջրակի, Զինջրակի”, որպէս թէ Զինջրակի = արաբ. Սինէթիր = զՂ. Cinabre, նոյնանիշ ըլլար ընդ Զինջրակի: Զայս մխալ գործած եմ նա եւ յիմ գաղղիերէն-Հայերէն բառագիրս ի բառն Cinabre. “Խրուկի, կինաբառիս. Ա. Զինջրակի”:

Զինջրակի ոչ է Cinabre, այլ է արաբ. Zendjâr, զՂ. Verdet. տես ի Լըկէր, Հ. Բ. Համար 1131. Նշյն է եւ պրո. Ժինէթար կամ Ճինէթար, զոր Հայացուցեալ կը կոչենք Ժինէթար: Ի համարն Իթ. յիշած եմ ի Գաղղիանոսի բառից. “Քաղինինիոյ, ծաղիկպղնձոյ, որ է ժանիուր եւ զբուրունոյ նոյնացուցած եմ բնդ յն. Xάλχαν θον = Couperose ou Sulfate de cuivre (Alex.). Կը զրէ եւ Լըկէր ի Հ. Բ. Համար 1134 bis. “Ζαχρατ εν-νοհάς [Զահրէն ի-ն-ն-ն-ն] = Σταχθή αղնձոյ], Vert-de-gris, [յն.] Χαλχοῦ ἀνθοῖσι:

Հետեւելով նոր Հայկակեանի, Զախարիանի, Պօղաճեանի (Զինէթիր, Սինէթիր, Սինէթիր), Ճամճեանի (Cinabro) եւ Էմբինեանի՝ Խրուկի եւս կոչած եմ զCinabre յիմ բառագիրս. Բայց մխալ է. Խրուկի բանջար է (Հայբուսակի, Թիւ 1151, Խրուկի. Թիւ 1164, Խրուկի, զոր տես ի Քննադար., Համար ՃԱԱ), ինչպէս այլուր պիտի ցուցանեմ: Հ. Ալիշան կարէր իմանալ ի Լըկէրէ թէ բնչ բանջար է Խրուկի

¹ Ամալ է Հայբուսակի Յառաջաբանին տուած տեղեկութիւնն, երես 3, ծան. 1. S. Leclerc ... պազալ գրեալ յամի 1876—1877: Ոչ մատենին մակագիրն կայ, ոչ ապարանին անուն:

որ կը գտնուի եւ ի բառս Գաղղիանոսի, մինխանակ համարելոյ զայն Cinabre ի թիւն 608. ուր սիալ է նաեւ աներկատու իւշդն:

ՀԹ. Գրած եմ որ “Հացի, ըստ Հեղինակութեան Գաղղիանոսի բառից է զՂ. Érable, եւ ոչ Frêne. Գրած եմ գարճեալ թէ Frêne կոչելի է Հայերէն Կուանինի կամ “Կուանի ծառ”, եւ թէ Մաթ. Ուռհայեցւոյ բիր մի իւանէն կամ “գաւազն իւանէն կը նշանակէ Ան բատուն ֆրեն:

Ամիրտորիլաթայ Մաթ = Կուանին ծառն է արաբ. Morrân = Qarâniâ. տես ի Լըկէր, Հ. Գ. Համար 2101, ուր եւ կ'ըսուի ի ծան. “Quand au Qarâniâ, c'est le nom du Cornouiller en grec.” Տես ի նմին Հատորի եւ զհամարն 1753, Qarâniâ, Cornouiller: Արեմի Կուանինի կամ Կուանին ծառն է յն. Կράνεս, Cornouiller, arbre; poétiquement Lance ou Bois de lance, souvent de Cornouiller (Alex.) (= “իր փայտէն առաջ կու շխենն, Ամրա.”). որով եւ Մաթ. Ուռհայեցւոյ բանն թարգմանելի է Ան բատուն դամանակի, եւ ես դառնամ յիմ քննադարներուն առ ի ճշգել, լրացնել եւ հաստատել:

Իսկ “Հացի”, ունի երկու նշանակութիւն. 1. Էրան, ըստ Գաղղիանոսի բառից. 2. Ֆրեն, ըստ Բժշկաբանաց, ինչպէս այլուր պիտի ցուցանեմ:

ՋԿԹ. Գրած եմ որ Ա. Բժշկաբանի “Հուպոկտասու. Մաթուանձէ”, գրութիւնն թուի “Հումուտակուութու. Սիւլէն” = էրմոօձաւուլօս, Շիլէռէն:

Մաթուանձէ ուղիղ է. տես Mosta'djela (= Մաթուանձէ) ի Լըկէր, Հ. Գ. Համար 2130, ուր ի ծանօթութեան ի մէջ կը բերուի խիք Daudé բանքն. “Certains auteurs la confondent à tort avec le sourendjân ou colchique.” այսու կը հաստատուի կարծեմ իմ գուշակութիւն՝ թէ Հուպոկտասու է աղաւազութիւն էրմոօձաւուլօս բառի: Անդ, Հ. Ա. Համար 366, Mosta'djela յի կը տրուի եւ անունն Եղեծ է, որ եւ ի ծանօթութեան նոյնանշան կը համարուի ընդ յն. Տաւուրուն (զՂ. եւս Satyrion). Իսկ Հ. Բ. Համար 1531, Mosta'djela բայսն կը կոչուի նաեւ O'rourk bidh (որ կը նշանակէ Ռացինեանի:

Բ. Լըկէր կը լրացնէ:

Բ. “Blattes de Byzance,” անդիտացած եմ: — Լըկէր է որ այսպէս կը կոչէ զարաբ. Adhfar et-Thib, Հ. Ա. Համար 104. Իսկ Pomette de doux closes, զոր նոյնպէս անգիտացած եմ (Քննադար., Համար ՄԴ. Ձկայ ի Լըկէր:

Իէ. “Պատէլին ի-լ-հ-մ-ա... զնշանակութիւն էլ մասին բառին՝ բայս է թէ այլ ինչ, չգիտեմ”: — Լըկէր կ'ըսէ Հ. Ա. Համար 313, ի ծան., թէ հէման կը նշանակէ Անհամ, ըստ Յակոբյան Գոլիսաի. “Ajoutons que Baklet et-hamkâ signifie: l'herbe insipide, Golius. Հ. Ալիշան պարտական էր գնել ամէնուրել զսուդաբանութիւն:

արաբերէն եւ պարսկերէն բառից, ինչպէս արդէն ըստ եմ (Քննագ., Համար 70):

ԽԸ. “Իսկ յԱղոսկան եւ Պաղոսկան գրութեանց յայտ է թէ մին սխալ է, զոր չկարացի ստուգել: Թերեւս զՊաղոսկան պէտք է կարդալ Պ. Աղո-ն, այս ինքն Պարագէրէն Աղո-ն: — Ուղղոն է Աղո-ն. “Anikoun, Rose fétide,, Հ. Ա. Համար 169. — Ouard montîn, Rose fétide,, Հ. Գ. Համար 2276, ուր սխալ տպեալ է anison, փոխանակ anikon: Այս եւս կը հաստատէ զիմ կարծիս թէ Մանին առանձին՝ չէ բուսոյ անան: Զնշելի են նաև եւ Հ. Աղօշանի (Կամ մ՛թինն) բառքն:

Ջ. Գրած եմ թէ Պարագին սխալ է, եւ թէ Պարագին եւս՝ ուղղելի թուի Պարագու: — Թէպէտ եւս ստոյդ է որ արաբ. Պէրլու է լու, այլ Ամիրտուլվաթայն Հաւլշուլ Ա-Լ-պարադինն ուղղելի է Հաւլշուլ Ա-Լ-պարադինն (յոքնական Պէրլու բառի և դիմորոշ յօդիւ). առև Հ. Բ. Համար 970, Հաւլշուլ ի-լ-պէրլու (արաբերէն նշանագրօք), Herbe aux puces. եւ Համար 1301, Chedjret el-beraghîth (Պէրլու), Conyza, Herbe aux puces:

ՋԹ. Գրած եմ որ Մալաթու է ուղղոն, եւ ոչ Մալաթու: — Սխալ է նաև եւ Սուրբեանի Մալաթու. բայց նորա դդ. Mahlabın ուղղի թուի, քանզի իսկն էլ-Պէրլու կ'ըսէ զMahleb ծառոյ, Հ. Գ. Համար 2090, թէ պառզին “compte parmi les substances aromatiques... On fait entrer sa graine dans les onguents et les parfums choisis,, Հաւլշանի կարծիքն, Մալաթու = Malabathrum (Հաւլշուլ Ա-մօրէնյ 1893, երես 263, Բ.) ուղղի չերեւար. Իպն Էլ-Պէրլու կ'ըսէ զաւերեւոց Sâdedj = Malabar-thrumի, Հ. Բ. Համար 1150, թէ հնդիկ նարդոսի հոս ունին, բայց ոչ թէ կը գործածուին յիւղեփեցութեան. իսկ արդ խորենացոյ Աշխարհագրութեան ընդարձակոյն է-լ անյշլ կ'անուանէ զՄալաթու: Տես Սարէն = Malabathrum եւ ի Քննագ., Համար Խթ. Եւայլն Եւայլն:

Հ. Երկւեր կը հաստատէ:

Ե. Սարունճ = գլ. Minium (Asrendj, Minium. Հ. Ա. Համար 74. — Zerkoun, Salikoun, Asrendj, Minium. Հ. Բ. Համար 1109):

ԺԶ. Լեպեդիսբաղիու = յն. Լեպիդոբաղիու: (Ամենասաղգ է գրածո. առև Հ. Ա. Համար 438, Toubal, Battitures, ուր կը յիշուի եւ Battitures de cuivre [= Պղնձի փերճուկ. Մի. Հեր. Ի. 74], եւ ի ծան. կ'ըսուի. “Il s'agit ici de ce que les Grecs appellent le pis ou écailles,, եւ այլն):

ԻԵ. Կ'լ = արաբ. Զի-բբահ = “գլ. Cantharide, եթէ չեմ սխալիքն: (Derarîh, Cantharides. Հ. Բ. Համար 995: Ուրեմն Զի-բբահ է եղականն, Զի-բբահ յոքնական: Բայց պարտ է նաև գիտել որ Լըկէր յետ գրելոյ ի վերնագրին “Derarîh, Cantharides,, կը յաւելու ի կարգի բա-

նին. “Les cantharides (qui sont une espèce de derarîh), Եւայլն: Ուրեմն եւ է օրինական ուղղի գուշակած էի անդստին յամէ 1880 (Հ-ի. Բարեւան. Երեսը 117—119) թէ Դարերէն ոչ է յն. Ա: ձ ձ ք օ ւ ա, այլ թէ Դարերէն, Դարանցէն, Զարերէն յարաբիկ յեղուի որոնելի են):

ԼԱ. Մորէ = գլ. Garum (Morry, Garum. Հ. Գ. Համար 2111 bis: Կայնպէս յայլեւայլ վկայութիւնս Հայեանակի ուր հայն ունի Մորէ Լըկէր կը թարգմանէ Garum):

ԼԵ. ԶՄ-Ղրէ, Հայերէն Սուսոր, ուղղած եմ Մ-Ղրէ, եւ գլ. Կոչած Rubrique (Maghra, Terre de Sinope. Հ. Գ. Համար 2148. ուր եւ կ'ըսուի ի ծան. “La terre de Sinope, rubrica des Latins, est une espèce d'ocre,, իսկ Լիտրէ, ի սուոգաբանութեան Sinople բառի, գերե Տիոնութիւն կը կոչէ սorte de rubrique):

ՃԸ. Համամմ տեսակ մի է Ալեսոյ, եւ ոչ Ջմարիին: (“Chem mâm, Cucumis Dudaim. C'est le nom d'une espèce de petit melon, եւ այլն. Հ. Բ. Համար 1343:)

ՃԿԹ. Ասսապէն ըլ-Հուրմուզ = Մատունը Հերմէտ: (“Les mots assabea' hermès ont le même sens que hermōdactyle et signifient: doigts d'Hermès,, Հ. Ա. Համար 92, ի ծան.:)

ԱՀՀ. Այլդյուրան = թուրք. Այլդյուրան = գլ. Aurone (Հ. Ալիշան կ'անդիտանայ զԱնդյուրանայ? ի թիւն 2811, որ սակայն կը գտնուի ի Լըկէր, Հ. Բ. Համար 1169, Seraksâna [= Սուրպալանա, եւ ոչ Սուրբալանան]: “Elle a des feuilles petites, pareilles à celles de l'aurone, եւայլն, ինչպէս գուշակած էի):

ՄԺԲ. Յաւունան “թուի նշանակել Ութ բերան”: (“Hecht-dehân [huit bouches], Հ. Գ. Համար 2258:)

ՄԿԳ. Վաւում = Տերեւ լեղակի: (“Օւսմա, C'est la feuille de l'indigotier, Եւայլն. Հ. Գ. Համար 2291:)

ՄՀԱ. Մ-Հաւէլի = Արեւելեան: (Հայեանակի, թիւն 883 եւ 3186 կը գտնուին ի Լըկէր, Հ. Գ. Համար 1902, ուր գրեալ է Քերէֆու Էլ-Խուրէլ [արաբերէն նշանագրօք], եւ թարգմանեալ լ'Ache orientale. կայ անդ, Համար 2304, եւ Ache du levant, Քերէֆու Եւրէլ: Հ. Ալիշանի Մարտընին ի թիւ 3186 այնչափ հեռի է ի Մէլքուրէլ որշափ արեւելք յարեւմաից: Անհեղեղ սխալ է եւ Զըմբինին ի թիւ 883, ստուգաբանեալ ի Մու = Զուր բառէ:)

ՄՀԲ. Յափէ = արաբ. կ'փ'ա, Օձ, Իժ, Քարբ: (Afa', Vipère. Հ. Ա. Համար 120:)

ՄՂԵ. Իհ նևանձ? = Կիհաւանդ: (Լըկէր կը գրէ ի բառն. Mahleb, Հ. Գ. Համար 2090: “On les tire de l'Aderbaidjan et de Néhaouend,, Իհ նշակած չէ տեսած զայս Հ. Ալիշան:)

ՄՂԲ. Հաղափիլ = Հալահիլ: (“Dans les environs de Halahil, canton de la Chine,, Հ. Ա. Համար 472: Գեորգ Սին կ'ըսէ, ոչ թէ Ճենասատան: Եւայլն Եւայլն:

Յ Ե Կ Ն

ՀԱ. Կոնկորդի սխալ բառն, փոխանակ խոհակ, կը գտնուի եւ յիմ Գաղղ-Հայ. Բառագիրս, ի բառն Pourpier:

Ճիզ. Սուրու ծաղկելն է թուրք. Սուրը վէլէ+, գրած եմ, ոչ թէ հայերէն Սուրածաղիկ (= Սուրէ ծաղկի): Ամիրտարվաթայն Սուրու հաւլիս (թուրք. Սուրը հէլէէ) ի թիւ 1590 Հայբուռնիկ կը հաստատէ զիմ կարծիս:

ՄԼԱ. Գրած եմ որ “Հաղարդարան” (ըստ ընթեանը Հ. Ալշանի ի Տաղեն Սալածորեցւոյ) թուրի Անիսոն, թուրքերէն Հաղորդարան ըստ Ամիրտարվաթայ: — Սալածորեցւոյ բանքին են.

“Խաժն ու Խալիճն եւ Լալազարն, հոտիկն անուշ Հաղորդարան”.

Վարդն ու Գուլվարդն եւ Հաղբէվարդ, երամըն ծանր է Վարդենոյնդ.”

այսպէս յօրինակին Հ. Ստեփ. Վ. Եաղըճեանի (տես Հայէ. Բառառնուն, Յաւելուած, երես 127). իսկ ի հրատարակութեան Գարեգին Վ. Սրուանձաւանցի (Արէ-Մանուլ, 1884, Ապրիլ) եւ Կ. Կոստանեանցի (Կոմ Ժաղանձուն, Բ. Պրակ, Թիֆլիս 1892, երես 72).

“Խաժն ու Խալիճն ու Լալազարն հոտիկն անուշ Եւ Հաղորդարան”.

Վարդն ու Գուլվարդն ու Հաղբէվարդ երամ ծանր է Վարդերունդ.”

Ուղիղն է Հաղորդարան, ոչ թէ Եւ Հաղորդարան. եւ Հաղորդարան ուղղական է, չէ թէ ուղղական Հաղորդարան, սեռական Հաղորդարան, դիմորոշ յօդիւ Հաղորդարան, ինչպէս կը կարծէ Հ. Ալիշան: Սալածորեցին ըսել կ'ուղէ՝ թէ “կը ծաղկին և Լալազարն եւ անուշահոտ Հաղորդարան”: ԱՌ է երբ կ'ըսէ նա (Քննուր. Համար թ). “Բարձուենեկին գոյնն է պահան, հոտիկն անուշ է բէջարունդ. իման բէջուէ (= հէք Բարձուենեկին անուշ հոտ ունի: Հաղորդարան ծաղկի անունն կը յիշատակուի եւ յայլ գրչաց ժամանակիս). “Ծաղկանց մէջ [Կոր Պայազիտի] անուանի են կակաչ, Աղբերաց արիւն, ... Հաղորդարան (տպ. հաղարդարան), անուշահոտ սպիտակ մանր ծաղկի, որ ցործունին վօյց գնչաձեւ կը բացուի. ասք սերմերը հայի երեսը կը ցանեն եփելու ժամանակ եւ շատ համեղ է”: Տեղադրական Պատառիկներ, Կոր Պայազիտ. Արէ-Մանուլ, 1895, Հոկտ. 15, երես 619: — “Կոր-Պայազիտուց ... ծաղկիների անունները համարեա բուլորը Հայերէն-են, զօր. Ցորնածաղիկ, Հաղորդարան, Հայավարդ, եւայն. Մեսորվէ Արքեպիսկոպոս Սմբատեանց, Տեղադրութեանուոյ, Էջմ. 1896, երես 452-453: Սոյն Հաղորդարան է, ծաղկի Գեղարունեաց [Կոր Պայազիտի] լերանց, զոր Հայբուռնին կը յիշատակէ [յօր գրոց] ի թիւ 1578, սխալ գրելով Հաղորդարան:

Ստորթուր, 2 Յուլիս 1898:

ՆՈՐԱՅԻ Ն. ԲԻՒ. ԶԱՅՐԱՅԻ

Բ Ե Ր Ե Խ Ո Ս Ա Կ Ե Ա Ն Դ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ե Բ

ՀԱՅԵՐԻ Գ Ի Տ Ե Վ Կ Ե Ն Լ Ե Զ Ա Խ Ի Մ Ս Ե Ս Ւ Ի Ն

(Շարումակութիւնն):

2.

17. — Ք (Ա, 536) Conglomerat թարգմանած է համարմբութիւն, իբր Կուտակութիւն զանալան վիմաց միացելոց ընդ միմեանս ի բնէ շաղախով իւիք, որ կարէ լինել առաւել կամ նուազ կարծր եւ ստուար, (նոյնպէս ագգլոմերատ համախմբութիւն, համահաւաքումը՝ տարրաբանական իմաստով, այլուստ “գումարում, կոյտ, շեղջ”), Արդ “համախմբութիւնն յարմար չէ հանքաբանական եւ երկրախոսական իմաստով: Ն յօրինած է շնչարդ, զոր ընդունած է Ա: Եւրոպական կրկին բառերը Մ կը կոչէ Շեղջումը եւ Կուտակումը (Գ, էջ 113). եւ զասոնք կը գրէ Լ. agglomératի համար (2 “կուտակի”), իսկ conglomerat բառին մեջ գրած է Լ. “հանաղանդ, շեղջակուտակ, կծիկ”, Վերջապէս Զ բացի “համակուտակի, են բառերէ՝ իբր յատուկ երկրաբանական բառ՝ գրած է՝ “+րաշնդ, մանր քարերէ, ժայռերէ զանդուած”, Այս բառերէն ընտրելի է կամ Լ.ի “հանաղանդ, ը, կամ Զ.ի “+րաշնդ, իսկ ագգլոմերատի համար կը բաւեն կուտակ(ստակ), շնչարդում (Լ), շնչարդում”:

Կուտակ գոհացուցիչ են գերմ. Breccie, գլ. brèche բառին համար տրուած հայերէնները: Ք գլ. բառին ընդ հանուր իմաստը (Կիրամ, իրամատ, խրամատութիւն, խոռն) նշանակելէն ետքը՝ կը յաւելու հանքաբանական մտօք. Կոչին սովոն անուամբ այն ամենայն քարինք, որք ի խորոց բաղկացեալ են, անկիւնածեւ եւ գունագոյն հատիւք, եւ միաւորեալք կրային այլագոյն զանդուածով. Խառնակութիւնն: Այս վերջին բառին յօրինման պատճառն ըլլալու է գլ. “fausse brèche, Սուպիտանակութիւն. է երակաւոր կուծ (marbre) որ զնմանութիւն բերէ խառնակի թիւ: Բառին թերութիւնը

1 Այս մոօր գրած է բառն նաեւ ԳԲ (Կեղին սպիտակախայտ սեւ կուծ, հմատ, նաեւ Կ): — Գերմանացիք կ'ըսէն խոռնագոյն (Mengstein), բերութաց (Brockenstein) եւն: